

УДК 347.123

DOI 10.36919/3041-1149(Print).3.2024.28-37

Д. Є. Санченко,
аспірант кафедри права,
ПВНЗ «Європейський університет»
email: dsanchenko@e-u.edu.ua
ORCID ID 0000-0002-0824-2720

ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ПРАВА НА ПСИХІЧНУ НЕДОТОРКАННІСТЬ

У статті пропонується дослідження проблематики психічної недоторканності особи в системі особистих немайнових прав, розкривається зміст права на психічну недоторканність як самостійної правової категорії. Автор зосереджує увагу на дискусійних аспектах розмежування й поєднання змісту права на фізичну та психічну недоторканність, а також його обґрунтуванні як окремого немайнового права, фокусує увагу на взаємопов'язаних елементах, що детермінують його. Розглядається теоретичний матеріал з перспективою наукового пошуку в напрямі практичного застосування, аксіологізації запропонованої тематики, що підтверджує важливість розуміння сутності та ролі приватного права в регулюванні окресленого питання.

Ключові слова: особисті немайнові права, право на психічну недоторканність, свідомість, правосвідомість, компоненти психічної недоторканності, людиноцентризм.

Постановка проблеми. Структура правової дійсності є багатогранною, а її складові елементи в умовах еволюції суспільства невичерпні та продовжують набувати нових властивостей. Одним із таких елементів з позиції приватноправового регулювання є одне з особистих немайнових прав фізичних осіб – право на психічну недоторканність, дослідження якого дозволяє сформулювати більш повне й ціннісне бачення змісту приватного права. Забезпечення права на психічну недоторканність має важливе значення в умовах поширення сучасних способів впливу на психіку людини задля досягнення певної мети (йдеться про гіпноз, навіювання тощо) [11, с. 152]. Посягання на права фізичної особи, на психічну недоторканність актуалізує проблематику правового регулювання права на психічну недоторканність, отже, доречним і нериторичним є запитання широкого загалу: «Що ми чуємо, бачимо, відчуваємо та до чого це спонукає?».

Як зазначає Р. О. Стефанчук, сьогодні існує нагальна проблема законодавчого регулювання й охорони відносин, що пов'язані із впливом на психіку людини [19, с. 390]. Еволюційно в науковому плані, як переконує Є. В. Білозьоров, положення психологічної школи права не втратили актуальності і певною мірою є складовою сучасного сприйняття правових явищ, а «психологічна школа права привернула увагу громадськості, вчених до психічних аспектів діяльності людини, взаємозв'язку психіки та діяльності, психічного сприйняття правил співжиття тощо» [2, с. 5]. Крім того, сферу психіатрії з усіма її здобутками передчасно розглядати поза межами проблеми порушення прав людини. Справедливо зазначає О. В. Кохановська, що «...у новому столітті, за час дії чинного ЦК України, в ньому не з'явилося норм, які б з усією повнотою врегулювали інформаційні відносини з урахуванням особливостей віртуального середовища, новітніх технологій, потреб глобального інформаційного суспільства, місця особистих немайнових прав на інформацію в цих обставинах, пропозицій із реалізації та захисту особистого немайнового права на інформацію фізичних та юридичних осіб» [7, с. 171]. Це твердження актуально й у контексті дослідження особливостей впливу інформаційних дій і технологій на психіку, свідомість і підсвідомість людини.

Історія зародження та становлення права на особисту недоторканність свідчить про природний характер недоторканності людини, яка згодом отримала правове закріплення її меж в інтересах інших людей та в інтересах недопущення незаконного фізичного й психічного впливу на недоторканність людини з боку владних державних структур [14, с. 150]. Право

особи на психічну недоторканність досі перебуває в статусі так званого «ембріонального» (нерозвиненого) права. Представлення цього права в правовій дійсності починається із термінологічних згадок у практиці ЄСПЛ – «право особи на фізичну і моральну (психічну) цілісність» («X та Y проти Нідерландів» (X and Y v. the Netherlands) від 26 березня 1985 р., серія А, № 91, п. 22), як огранки «приватного життя» для мети застосування статті 8 Конвенції [21, с. 150–151]. Ця ж справа згадується й у національній судовій практиці, в судовому рішенні про відшкодування шкоди, завданої незаконними діями органів досудового розслідування та прокуратури [17]. Тому потрібним є подальші теоретичні дослідження дефініції цього права, варіантів його термінологічного закріплення в законодавстві, а також змістовного наповнення.

Невизначеним остаточно є також питання про віднесення права на психічну недоторканність до певного покоління прав людини, що посилює актуальність обраної теми дослідження. Так, О. Р. Дашковська вважає, що кожне покоління прав людини по-різному опосередковує принцип свободи, проте права людини першого покоління найповніше забезпечують свободу людини в суспільстві, що визначає їх невичерпність і необмеженість за умов їх законодавчого закріплення та гарантування [4, с. 6]. В аспекті питання поділу прав людини на покоління О. І. Маложен зазначає, що проблематика еволюції четвертого покоління прав людини набуває вагомого значення з огляду на сучасні потреби розвитку людства [12, с. 41]. Вочевидь перспективні права та правові феномени, які постійно трансформуються й нашаровуються, мають активно проявлятися та досліджуватися в епоху четвертого покоління прав людини. Саме тому проблематика права на психічну недоторканність дозволяє розгорнути цей науковий дискурс.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження науковцями цієї тематики має багатопрофільний характер, що дозволяє виділити науковців, які належать до грона цивілістів: А. О. Дутко, О. В. Кохановська, Х. В. Майкут, С. О. Сліпченко, Р. О. Стефанчук, С. І. Чернооченко та інші. Зазначимо, що 2000 року С. І. Чернооченко захищено дисертацію «Особисті немайнові права, які забезпечують соціальне існування фізичних осіб в Україні» [24], що з огляду на часову відстань між прийняттям ЦК України 2003 р. і викладом дисертаційного матеріалу вже, на жаль, не охоплює сучасні аспекти та питання, які стали актуальними на сьогодні. Окремо варто виділити також деяких науковців з інших галузей права, зокрема О. О. Пунду, О. М. Храмцова, І. Я. Сенюту. Для посилення обґрунтованості цього дослідження доцільно також використовувати й праці представників психологічної науки: Н. В. Акімової, Г. Ш. Коваль, О. В. Лазорко, Л. О. Шатирко та інших.

Якщо здійснити умовне укрупнення змісту існуючих досліджень стосовно запропонованої нами теми, право на психічну недоторканність можна було б позиціонувати, як: 1) право, похідне від інших загальних прав (цей погляд підтримують представники загальнотеоретичної та цивілістичної наукових шкіл); 2) специфічне право для окремих галузей права (для адміністративного, кримінального, медичного й інформаційного); 3) право як результат адаптації правової дійсності до викликів сучасності (цей погляд відображає прогресивно-еволюційний підхід). У цьому самому контексті варто згадати, що у деяких науковців прослідковується виділення психічної недоторканності у єдності із фізичною, орієнтуючись на практику ЄСПЛ [8, с. 37]. Деякі вчені є прихильниками того, що психічна й моральна цілісність людини охоплюється правом на особисту недоторканність фізичної особи [19, с. 391]. Схожий підхід вбачається й серед інших учених, зокрема в працях А. О. Дутко, який зазначає, що «право на особисту недоторканність фізичної особи, як її особисте немайнове право, у своїй сутності містить й інші основні складові: право на моральну недоторканність; право на психічну недоторканність» [11, с. 146]. Інші вчені зачіпали психічну недоторканність побічно, у розрізі негативних (психічних) станів (наприклад, моральна шкода) [13, с. 13]. Конкретика зустрічається й у О. О. Пунди, відповідно до якого є виправданим використання поняття «психічної недоторканності» як базової категорії, що зазначає характеристику людини як живої істоти, наділеної свідомістю. Психічна недоторканність одночасно з тілесною (фізичною) у своїй органічній єдності становлять поняття права на особисту недоторканність [15, с. 194–195]. Серед грона вчених у галузі кримінально-правових наук О. М. Храмцов комплексно підходить до представлення проблематики, вважає, що «від таких суспільно небезпечних діянь, як образа та наклеп, страждають не тільки честь і гідність потерпілого, а часто травмується його психіка,

що зі свого боку призводить до спричинення реальної шкоди його здоров'ю (хвороба) або самогубства особи. Ці дії можуть спричинити й інші тяжкі наслідки: звільнення з роботи, пониження в посаді тощо. Тому ці наслідки повинні бути віднесені до особливо кваліфікуючих. Вони є оціночним поняттям і встановлюються в кожному конкретному випадку» [22, с. 74]. До об'єктів правовідносин з надання медичної допомоги І. Я. Сенюта вносить особисті немайнові блага, які стають об'єктами цих правовідносин уже після їх виникнення (власне, авторка має на увазі фізичну й психічну цілісність), і доповнює перелік спеціальних презумпцій, серед яких є презумпція психічного здоров'я [20, с. 19]. Водночас право на психічну недоторканність фізичної особи є не менш важливим елементом права на її особисту недоторканність [10, с. 246]. Практично кожен із науковців дотримувався підходу єдності фізичної та психічної недоторканності, залишаючи натяк на їх розмежування. Усе це свідчить про багатоаспектність права на психічну недоторканність у розгалуженій системі галузей права: цивільного, кримінального, адміністративного, медичного, інформаційного.

З огляду на актуальність теми цієї статті зазначимо, що оціночний характер психічної недоторканності в усіх її проявах дійсно прослідковується, втім наполягаємо, що похідні її властивості не зумовлюють абстрактності, власне, немайнового права, тобто особисте немайнове право є неабстрактне. Отже, нами пропонується теоретичне представлення права на психічну недоторканність як мононормного моделювання природньо-правового характеру, що поєднує у собі ідею невичерпності переліку немайнових прав та їх оцінного характеру (як прояву) в конкретній ситуації.

Національна судова практика в загальному відтворює підхід єдності недоторканості особи: а) у справах про домашнє насильство, права осіб, які такі дії вчиняють, не можуть превалювати над правами потерпілих від цього, зокрема над фізичною та психічною недоторканністю [18]; б) додатковим обов'язковим об'єктом (ст. 345 КК України) є психічна недоторканність працівників правоохоронних органів або їх близьких родичів, їх здоров'я [3]. Крім того, недоторканість і права стосовно неї мають охоронятися навіть у осіб з протилежними інтересами та процесуальними статусами.

В аспекті диференціації та аксіоматизації у площині приватного права право на психічну недоторканність фізичної особи досліджено недостатньо, а наявні напрацювання зачіпають проблематику номенклатурно.

Метою статті є вивчення теоретичних основ і практичних засад регулювання права особи на психічну недоторканність; формування авторського визначення поняття права особи на психічну недоторканність фізичної особи та визначення його місця в системі особистих немайнових прав; уточнення змісту зазначеного права, його елементів і взаємозв'язків, вказавши на стійкість зв'язків психіки людини з ціннісним виміром приватноправового регулювання. Загалом наукове дослідження спрямовано на виявлення та розкриття не вивчених раніше аспектів цього права і його складових елементів у контексті стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, воєнних подій, які значно посилили актуальність цієї проблематики.

Виклад основного матеріалу. Право на психічну недоторканність окремо в законодавстві не визначено та розглядається вченими як складова права на особисту недоторканність (ст. 289 ЦК України). Тому сьогодні в законодавстві, на жаль, це право непоіменовано, але в перспективі повинно знайти своє нормативне закріплення. Ця проблематика на сьогодні досі ще не знайшла свого концептуального вираження й у проєктному рішенні щодо рекодифікації цивільного законодавства [9].

Саме існування в законодавстві, правове закріплення й регулювання права на психічну недоторканність фізичної особи обумовлюється трьома аспектами або сутнісними ознаками цього права. Перший аспект, з огляду на яке розглядається це право, відповідно до переліку особистих немайнових прав, які встановлені Конституцією України, ст. 270 ЦК України та іншими законами, не є вичерпним. Згідно з цим переліком прав у науці вирішують питання про віднесення права на психічну недоторканність до особистих немайнових прав тих, що забезпечують природне існування фізичної особи, або до тих, які забезпечують її соціальне буття. Віднесення зазначеного права до особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи допускається щонайменше тому, що право на особисту недоторканність,

визначене ст. 289 ЦК України, охоплює фізичну складову недоторканності та меншою мірою побічно психічну складову недоторканності. У цьому разі варто керуватися стст. 288 та 289 ЦК України. Отже, балансує вплив у цій цілісності утворює саме право на психічну недоторканність, яке повною мірою об'єктивує право на недоторканність.

Другий аспект, або ознака права на психічну недоторканність, полягає в тому, що це право пов'язано з іншими особистими немайновими правами. Так, у розумінні ч. 2 ст. 289 ЦК України фізична особа не може бути піддана катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню. Зі свого боку непоіменоване особисте немайнове право на психічну недоторканність фактично віддзеркалює, переорієнтовує право на недоторканність за ст. 289 ЦК України на інший ціннісний вимір. Безпосередній негативний вплив на здійснення як майнових, так і немайнових прав відбувається за рахунок посягання на особисту недоторканність фізичної особи, тобто зовнішню (фізичну) характеристику фізичної особи. Водночас посягання на психічну недоторканність варто розглядати як внутрішню (психічну) характеристику. Особливість «права, що пов'язано з іншим правом», розкривається й через дефекти втілення інших майнових і немайнових прав у разі негативного посягання на таке право.

Безумовно, справедливим варто вважати розмежування права на фізичну й окремо права на психічну недоторканність. На наше переконання, «вакуумний ефект» права на особисту недоторканність демонструє фізичну величину, меншою мірою психічну, водночас бачимо розкриття потенціалу психічної величини у ст. 23 ЦК України, відповідно до якої моральна шкода полягає, крім фізичного болю, й у душевних стражданнях. Тобто констатація фізичної та психічної величини якісно відображена через категорію моральної шкоди, тоді як у системі особистих немайнових прав – абсорбується. Видається усталеним погляд, відповідно до якого психічна недоторканність є похідною від права на особисту недоторканність (яке охоплює тілесну, психологічну та статеву недоторканність). Водночас психічна недоторканність передбачає, що особа без її згоди не може бути піддана психічному впливу з боку інших суб'єктів, погрозам, шантажу тощо [23, с. 184]. Інші науковці стверджують, що особиста недоторканність містить у собі фізичну, психічну та моральну складові [19, с. 378]. Подібний підхід у наукових дописах можна охарактеризувати як догматичний.

Також зі змісту ч. 2 ст. 288 ЦК України випливає взаємозв'язок права на психічну недоторканність і права на свободу. Відносно до цього І. Шульган зазначає, що «недоторканність передбачає такий стан, у разі якого не допускається ущемлення моральної, фізичної та інших цінностей людини за допомогою примусу з боку держави, посадових осіб та інших громадян. Отже, свобода та особиста недоторканність – двоєдина основа психофізичної цілісності й автономії особистості» [25, с. 44].

Третій аспект права на психічну недоторканність полягає в тому, що це право переважає над приватним правом, знаходить своє місце в ієрархії природного права. Згідно із цим й у продовження думки поділяємо дві позиції. По-перше, це «універсалізація сфери дії природного закону як закону морального, поширення його не лише на «зовнішні», об'єктивовані в поведінці суспільні відносини, але й на сферу морально-психічного саморегулювання людської поведінки» [16, с. 172]. По-друге, приєднуємось до позиції С. О. Яременка, який вважає, що «...прийоми сублімінального впливу на психіку, під час яких людина не усвідомлює факт несанкціонованого впливу, а отже, не має жодної можливості чинити супротив подібному впливу, посягають на природне право людини на психічне самовизначення, і подібні дії містять ознаки злочину...» [26, с. 564]. Дослідження змісту природного права надає ще більшого ціннісного значення праву на психічну недоторканність, оскільки принципи природного права є фундаментальними для позитивного права. Це право пов'язане з категорією справедливості. І. Дишлевий зазначає, що «головним критерієм безправ'я в суспільстві є порушення й відсутність забезпечення (чи слабе забезпечення) природних прав, свобод та обов'язків людини» [5, с. 26].

Особливість права на психічну недоторканність фізичної особи проявляється й у сумі інших властивостей такого права, зокрема: 1) психічна недоторканність є змістоутворюючою складовою праводієздатності фізичної особи; 2) психічна недоторканність перебуває здебільшого у фокусі абсолютного права, де носієві такого права протистоїть невизначене коло осіб, відтак у

розумінні відносного права психічна недоторканність менш значуща; 3) дослідження права на психічну недоторканність є підставою для актуалізації та розкриття змісту понять «свідомість», «воля», «психіка», «психічний стан», «розум», «самостійність», «підсвідомість» тощо, які є наріжними категоріями в цьому сенсі, та пов'язано з використанням здобутків психологічної й медичної наук. Привертає увагу, що поняття та категорія «свідомість» потрапляє в групу психологічних явищ, які є предметом наукового інтересу в цій галузі та мають дискусійний характер. Розмірковуючи над проблематикою психологічної науки, а саме структуруванням, систематизацією концепцій свідомості (з огляду на безліч переваг і недоліків таких концепцій) і здійсненням комплексних досліджень, Н. В. Акімова пропонує розглядати свідомість як рівень психіки, що містить оцінки, ставлення й ідеали щодо навколишнього світу та самого себе, принагідно констатує, що зазначене твердження не можна вважати визначенням, оскільки йому бракує функціонального аспекту [1, с. 204]. Дослідження дефініції «свідомості» може бути окремим напрямом наукового дослідження з погляду приватного права. Розгортання термінологічного апарату психологічних наук дозволяє, як мінімум, конкретизувати передумови права і, як максимум, – аксіологізувати зміст такого права.

Зміст особистого немайнового права становить можливість фізичної особи вільно, на власний розсуд визначати свою поведінку у сфері свого приватного життя – це загальне; зміст права на психічну недоторканність становить можливість фізичної особи свідомо, на власний розсуд визначати свою поведінку у сфері свого приватного життя – це особливе. Відмінність у першому випадку (загальне) полягає у слові «вільно», в другому (особливе) – «свідомо»; свідомо стосується обох рівнів прав. Вочевидь змістовне навантаження цих слів складно розглядати як синоніми, адже основна відмінність проявляється в ступені усвідомлення (розуміння) та прогнозування. Вільно – означає відсутність обмежень або перешкод; свідомо – розуміння того, що такі обмеження або перешкоди відсутні. З приводу цього спробуємо узагальнити: змістовне наповнення поняття «вільно» стосується усіх видів немайнових прав, а також містить у собі право на психічну недоторканність у свідомому та вільному контексті.

Свідомість людини є феноменом, що характеризується як чуттєвий до соціальних, політичних, економічних тощо чинників, має властивість до модифікації, а відтак за причинно-наслідковим зв'язком перебуває в правовому конструкті юридичного факту як одна із його передумов. У теорії права існує підхід, відповідно до якого правова свідомість є однією з форм свідомості [6, с. 49]. Так, О. І. Деменко доходить до висновків, що поняття правосвідомості має відображати такі суттєві ознаки: правова свідомість як одна з форм (видів) свідомості, пов'язана з іншими формами (видами) усвідомлення реальності; предметом відображення правової свідомості є правова дійсність, право в статичності та динаміці його буття; правосвідомість має певне коло суб'єктів (носіїв) [6, с. 51]. На основі цих спостережень маємо сміливість стверджувати, що правосвідомість є наслідком свідомості, тобто є її репродукцією. У контексті ж змісту особистого немайнового права на психічну недоторканність є підставою або ж складовою такого права.

Взаємозв'язок правосвідомості та змісту особистого немайнового права на психічну недоторканність пропонується детермінувати з огляду на такі спільні властивості: 1) носіями є винятково фізичні особи; 2) право в статичності та динаміці якісно репрезентується в активних і пасивних цивільних правовідносинах; 3) підґрунтям цих явищ є правовий порядок, принципи права; 4) ментальні та фізичні процеси людини нерозривні, водночас мають дуалістичну природу в умовах правової реальності.

Фокусуючись на означених вище позиціях, можемо констатувати також і про об'єктність існування права на психічну недоторканність.

Пропонуємо визначити й сфери прояву та реалізації права на психічну недоторканність, зокрема: 1) освітнє середовище – втілення принципів людиноцентризму відбувається паралельно з реалізацією педагогічних цінностей і фундаментальних прав людини в освітньому процесі; 2) сфера корпоративної безпеки – психічна недоторканність є стабільною, особистісною, антиконфліктною складовою кадрової безпеки, яка опосередковується трудовою діяльністю носія набору прав і обов'язків незалежно від рівня, сфери, галузі; є елементом особистої безпеки, що в динамічному чи статичному стані трудової активності піддається безпосередньому

впливу та модифікації залежно від рівня волі й мотивації; 3) сфера біологічної та соціальної цілісності людини, медична сфера й сфера біоетики – біологічна цілісність людини є особливою категорією та перебуває у взаємозв'язку із соціальною цілісністю в стратегічно-безпековому сенсі; охорона біологічної цілісності людини в розумінні психічної недоторканності актуалізує проблематику доступності соціально-орієнтованої психологічної та психіатричної допомоги; 4) екологічна сфера тощо. Отже, психічна недоторканність, як мінімум, об'єктивується в освітньому, корпоративно-безпековому компонентах, компоненті біологічної та соціальної цілісності людини, а також біоетичному й екологічному компонентах. Складовими загальної дефініції «здоров'я» на нормативному рівні є фізичне, психічне та соціальне благополуччя, які за ступенем важливості рівнозначні, не виключають і не превалюють одне над одним, мають критично різні характеристики та становлять багатогалузевий науковий інтерес.

Висновки. Актуальність теми дослідження в майбутньому тільки посилюватиметься, зважаючи на те, що психіка людини в сучасних умовах постійно перебуває під впливом різноманітних чинників, технологічних, інформаційних і соціально-психологічних, вплив яких варто постійно досліджувати, зокрема крізь призму цивільного права. Доцільність подальшого наукового пошуку за напрямом виправдана наявністю міждисциплінарних чинників, які об'єктивуються в приватному праві.

Це право належить до системи природних особистих немайнових прав фізичної особи, але критично пов'язано із її соціальним буттям.

На сьогодні пропонуємо таке визначення права на психічну недоторканість – це неабстрактне непоіменоване особисте немайнове право людини четвертого покоління прав людини в межах приватного права як конструкту, підпорядковане підгалузі цивільного права (інституту особистих немайнових прав) та є результатом мономормного моделювання природньо-правового характеру.

Серед змісту цього права пропонуємо розглядати суб'єктивне право на психічну недоторканість свідомості та підсвідомості людини; суб'єктивне право на недоторканість психіки людини від шкідливих впливів і психічного насильства; суб'єктивне право на захист психіки людини від протиправних посягань.

Право на психічну недоторканість має знайти комплексну охорону не тільки в законодавстві про охорону здоров'я та психіатричну допомогу, але й у цивільному законодавстві загалом. Втім це лише початок наукової розвідки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акімова Н. В. Свідомість: визначення та структура. *Психологія особистості*. 2017. № 1. С. 200–206.
2. Білозьоров Є. В. Психологічна школа права як підґрунтя діяльнісного підходу правознавства. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені Михайла Драгоманова*. 2022. Випуск 37. С. 3–7.
3. Вирок Білоцерківського міськрайонного суду Київської області від 29.09.2022 у справі № 357/6051/22. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106516609> (дата звернення: 21.01.2024).
4. Дашковська О. Покоління прав людини як соціальна форма опосередкування свободи. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. Вип. 22. С. 4–7.
5. Дишлевий І. Психіка і безправ'я. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2020. Вип. 33. С. 26–27.
6. Деменко О. І. Правова свідомість: поняття та суттєві ознаки. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2011. № 2. С. 48–56.
7. Кохановська О. В. Особливості оновлення цивільного законодавства України у сфері права на інформацію в умовах розвитку глобального віртуального середовища. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2020. Т. 27, № 4. С. 166–187.
8. Кучів О. М. Фізична та психологічна недоторканність особи: розмежування сфер дії статей 3 та 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у світлі практики ЄСПЛ. *Слово Національної школи суддів України*. 2018. № 2. С. 36–45.

9. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ : Видавничий дім «АртЕк», 2020. 128 с.
10. Майкут Х. В. Право на свободу та право на особисту недоторканність у контексті нормативного забезпечення та прецедентної практики Європейського суду з прав людини. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 243–248.
11. Особисті немайнові права особи : навч. посібник / за ред. А. О. Дутко. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 444 с.
12. Малоожон О. І. Четверте покоління прав людини в контексті української сучасності. *Електронне наукове фахове видання «Юридичний науковий електронний журнал»*. 2021. Випуск 12. С. 41–44.
13. Малюга Л. В. Особисті немайнові права фізичних осіб в цивільному праві: теоретичні основи та проблеми правового забезпечення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.03 / НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. К., 2004. 22 с.
14. Пожар О. М. Генезис права на особисту недоторканність в історії політико-правової думки. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 68. С. 145–152.
15. Пунда О. О. Адміністративно-правове регулювання забезпечення здійснення особистих немайнових прав : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2018. 472 с.
16. Рабінович С. П. Природно-правові підходи в юридичному регулюванні : монографія. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2010. 576 с.
17. Рішення Подільського районного суду м. Києва від 09.07.2020 у справі № 757/21608/18-ц. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90737885> (дата звернення: 20.03.2024).
18. Рішення Кам'янського районного суду Черкаської області від 13.11.2020 у справі № 696/888/20. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92837327> (дата звернення: 20.03.2024).
19. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : монографія / відп. ред. Я. М. Шевченко. К. : КНТ, 2007. 626 с.
20. Сенюта І. Я. Цивільні правовідносини у сфері надання медичної допомоги в Україні: питання теорії і практики : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2018. 39 с.
21. Фулей Т. І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя : науково-методичний посібник для суддів. 2-ге вид. випр., допов. К., 2015. 208 с.
22. Храмцов О. М. Кримінально-правова охорона честі та гідності людини в Україні (сучасний стан). *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2004. Вип. 28. С. 70–75.
23. Цивільне право. Загальна частина : навч. посіб. / за заг. ред. С. О. Сліпченка, О. Л. Зайцева ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2022. С. 332.
24. Чорнооченко С. І. Особисті немайнові права, які забезпечують соціальне існування фізичних осіб в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2000. 239 с.
25. Шульган І. Деякі аспекти забезпечення права на свободу та особисту недоторканність. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2021. Т. 8, № 4. С. 43–48.
26. Яременко С. Психічна недоторканність людини як об'єкт кримінально-правового захисту. *Правове життя сучасної України* : матеріали Міжнар. наук. конф., проф.-викл. та аспірант. складу, присвяч. ювілею акад. С. В. Ківалова. Т. 1. 2014. С. 562–564.

REFERENCES

1. Akimova N. V. (2017). Svidomist: vyznachennya ta struktura [Consciousness: definition and structure]. *Psykhohiya osobystosti* [Psychology and Personality]. 2017. No. 1. 200–206 [in Ukrainian].
2. Bilozorov Ye. V. Psykholohichna shkola prava yak pidhruntia diyalnisnoho pidkhodu pravoznavstva [Psychological school of law as basis of jurisprudence activity based approach] *Naukovyy chasopys natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. M.P. Drahomanova* [Scientific journal of the M.P. Dragomanov National Pedagogical University]. 2022. Vypusk 37. S. 3–7.

3. Vyroky Bilotserkivskoho miskrayonnogo sudu Kyivskoyi oblasti vid 29.09.2022 r. u spravi No. 357/6051/22 [Sentence of the Bilotserkiv city and district court of the Kyiv region]. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106516609> [in Ukrainian].
4. Dashkovska O. (2016). Pokolinnya prav lyudyny yak sotsialna forma oposeredkuvannya svobody [The generation of human rights as a social form of mediating of freedom]. *Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu* [Scientific Bulletin of the International Humanities University]. ser.: Yurysprudentsiya [Jurisprudence]. № 22. 4–7 [in Ukrainian].
5. Dyshlevyy I. (2020). Psykhika i bezpravya [Psychics and lawlessness]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. ser. filosofsko-politologichni studiï* [Visnyk of Lviv University. Series of philosophical and political studies]. № 33. 26–27 [in Ukrainian].
6. Demenko O. I. (2011). Pravova svidomist: ponyattya ta suttyevi oznaky [Legal awareness: concepts and essential features]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav* [Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs]. No. 2. 48–56 [in Ukrainian].
7. Kokhanovska O. V. (2020). Osoblyvosti onovlennya tsyvilnoho zakonodavstva Ukrayiny u sferi prava na informatsiyu v umovakh rozvytku hlobalnoho virtualnoho seredovyshcha [Peculiarities of updating the civil legislation of Ukraine in the field of the right to information in the conditions of the development of a global virtual environment]. *Visnyk Natsionalnoyi akademiyi pravovykh nauk Ukrayiny* [Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine]. Vol. 27. No. 4. 166–187 [in Ukrainian].
8. Kuchiv O. M. (2018). Fizychna ta psykhologichna nedotorkannist osoby: rozmezhuvannya sfer diy i stately 3 ta 8 Konventsiyi pro zakhyst prav lyudyny i osnovopolozhnykh svobod u svitli praktyky YeSPL [Physical and psychological inviolability of the person: delineation of the scope of Articles 3 and 8 of the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms in the light of the practice of the ECHR]. *Slovo Natsionalnoyi shkoly suddiv Ukrayiny* [Word of the National School of Judges of Ukraine]. No. 2. 36–45 [in Ukrainian].
9. Kontseptsiya onovlennya Tsyvilnoho kodeksu Ukrayiny [The concept of updating the Civil Code of Ukraine]. Kyiv : Vydavnychyy dim «ArtEk», 2020. 128 p. [in Ukrainian].
10. Maykut Kh. V. Pravo na svobodu ta pravo na osobystu nedotorkannist u konteksti normatyvnoho zabezpechennya ta pretsedentnoyi praktyky Yevropeyskoho sudu z prav lyudyny [The right to freedom and the right to personal integrity in the context of regulatory support and precedent practice of the European Court of Human Rights]. *Yurydychnyy naukovyy elektronnyy zhurnal* [Juridical scientific and electronic journal]. 2021. No. 4. 243–248 [in Ukrainian].
11. Osobysti nemaynovi prava osoby [Personal non-property rights of a person] : navch. posibnyk / za red. A. O. Dutko. Lviv : Lvivskyy derzhavnyy universytet vnutrishnikh sprav, 2021. 444 p. [in Ukrainian].
12. Malozhon O. I. Chetverte pokolinnya prav lyudyny v konteksti ukraïynskoyi suchasnosti [The fourth generation of human rights in the context of ukrainian modernity]. *Yurydychnyy naukovyy elektronnyy zhurnal*. [Juridical scientific and electronic journal]. 2021. Vypusk 12. S. 41–44.
13. Malyuha L. V. (2004). Osobysti nemaynovi prava fizychnykh osib v tsyvilnomu pravi: teoretychni osnovy ta problemy pravovoho zabezpechennya [Personal non-property rights of natural persons in civil law: theoretical foundations and problems of legal protection] : [civil law and civil process; family law; international private law]. In-t derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho. Extended abstract of candidates thesis Kyiv [in Ukrainian].
14. Pozhar O. M. (2012). Henezys prava na osobystu nedotorkannist v istoriyi polityko-pravovoyi dumky [The genesis of the right to personal integrity in the history of political and legal thought]. *Aktualni problemy derzhavy i prava* [Actual problems of state and law]. Issue 68. 145–152 [in Ukrainian].
15. Punda O. O. (2018). Administratyvno-pravove rehulyuvannya zabezpechennya zdiysnennya osobystykh nemaynovykh prav [Administrative and legal regulation of ensuring the exercise of personal non-property rights] : [administrative law and process; finance law; information law]. Extended abstract of Doctors thesis Irpin [in Ukrainian].

16. Rabinovych S. P. Pryrodno-pravovi pidkhody v yurydychnomu rehulyuvanni [Natural law approaches in legal regulation] : monohrafiya. Lviv : Lvivskyy derzhavnyy universytet vnutrishnikh sprav, 2010. 576 s.

17. Rishennya Podilskoho rayonnoho sudu m. Kyieva vid 09.07.2020 u spravi No. 757/21608/18-ts [Decision of the Podilsky District Court of Kyiv]. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90737885> [in Ukrainian].

18. Rishennya Kam`yanskoho rayonnoho sudu Cherkaskoyi oblasti vid 13.11.2020 u spravi No. 696/888/20 [Decision of the Kamian district court of the Cherkasy region]. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/9283732> [in Ukrainian].

19. Stefanchuk R. O. Osobysti nemaynovi prava fizychnykh osib (ponyattya, zmist, systema, osoblyvosti zdiysnennya ta zakhystu) [Personal non-property rights of natural persons (concept, content, system, features of implementation and protection)] : monohrafiya / vidp. red. Ya. M. Shevchenko. K. : KNT, 2007. 626 p. [in Ukrainian].

20. Senyuta I. Ya. (2018). Tsyvilni pravovidnosyny u sferi nadannya medychnoyi dopomohy v Ukrayini: pytannya teorii i praktyky [Civil legal relations in the field of medical care in Ukraine: issues of theory and practice] : [civil law and civil process; family law; international private law]. Extended abstract of Doctors thesis Kyiv [in Ukrainian].

21. Fuley T. I. Zastosuvannya praktyky Yevropeyskoho sudu z prav lyudyny pry zdiysnenni pravosuddya [Application of the practice of the European Court of Human Rights in the process of the administration of justice] : naukovo-metodychnyy posibnyk dlya suddiv. 2-he issue. vypr., dopov. Kyiv, 2015. 208 p. [in Ukrainian].

22. Khramtsov O. M. (2004). Kryminalno-pravova okhrona chesti ta hidnosti lyudyny v Ukrayini (suchasnyy stan) [Criminal law protection of honor and human dignity in Ukraine (current state)]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav* [Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs]. Issue 28. 70–75 [in Ukrainian].

23. Tsyvilne pravo. Zahalna chastyna [Civil law. General part] : navch. posib. / za zah. red. S. O. Slipchenka, O. L. Zaytseva ; MVS Ukrayiny, Kharkiv. nats. un-t vnutr. sprav. Kharkiv : KhNUVS, 2022. 184 p. [in Ukrainian].

24. Chornoochenko S. I. (2000). Osobysti nemaynovi prava, yaki zabezpechuyut sotsialne isnuvannya fizychnykh osib v Ukrayini [Personal non-property rights that ensure the social existence of individuals in Ukraine] : [civil law and civil process; family law; international private law]. Extended abstract of candidates thesis Kharkiv [in Ukrainian].

25. Shulhan I. (2021). Deyaki aspekty zabezpechennya prava na svobodu ta osobystu nedotorkannist [Some aspects of ensuring the right to freedom and personal integrity]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politehnika», ser.: Yurydychni nauky* [Bulletin of Lviv Polytechnic National University]. Vol. 8, no. 4. 43–48 [in Ukrainian].

26. Yaremenko S. (2014). Psykhichna nedotorkannist lyudyny yak ob'ekt kryminalno-pravovoho zakhystu [Mental inviolability of a person as an object of criminal legal protection]. *Pravove zhyttya suchasnoyi Ukrayiny : materialy Mizhnar. Nauk. konf., prof.-vykl. ta aspirant. skladu, prysvyach. yuvileyu akad. S. V. Kivalova* : Proceedings of the International Scientific and Practical Conference. Vols. 1. Pp. 562–564 [in Ukrainian].

D. E. Sanchenko. THE CONCEPT AND SUBSTANCE OF THE RIGHT TO MENTAL INTEGRITY

In this article the author conducts an investigation of the issues of mental integrity within the framework of personal non-property rights. Analyzing the content of the right to mental integrity, as an autonomous legal category, the author emphasizes aspects of justifying non-property rights and focuses on interconnected elements, that define it. The article illuminates theoretical material, indicating the prospects for its further scientific application and its significance in the context of the axiology of the chosen theme, contributing to a deeper understanding of the role and essence of private law.

The author examines the content of personal non-property rights, as the ability of a natural person to freely determine their behavior in the sphere of private life. By highlighting the right to mental

integrity, the author underscores, that it entails the possibility of a conscious determination of one's behavior in the respective sphere. The distinction between general freedom and conscious determination within the context of these two rights is made herein. The article also explores the interconnection between legal consciousness and the content of personal non-property rights to mental integrity.

Summarizing the above, one can assert the objectivity of the right to mental integrity. The author defined the sphere of this right, including educational, corporate security, biological integrity, environmental, and bioethical, based on previous researches.

Key words: *personal non-property rights, right to mental integrity, consciousness, legal consciousness, components of mental integrity, anthropocentrism.*

Стаття надійшла до редакції 28 серпня 2024 року